

Нікіточкіна І. В.,

Буковинська державна фінансова академія, м. Чернівці

СЕМАНТИЧНА КОРЕЛЯЦІЯ КОНЦЕПТІВ “CHEAP” – “EXPENSIVE” В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена аналізу еквівалентної кореляції концептів “cheap” та “expensive”. Розглянуто реалізацію семантичних компонентів зазначених концептів у англійській мові, що закладає підвалини синхронно-діахронного дослідження концептосфери “value”.

Ключові слова: *концепт, опозиція, кореляція, оцінка, семантичний компонент, антонім.*

Статья посвящена анализу эквивалентной корреляции концептов “cheap” и “expensive”. Рассмотрено реализацию семантических компонентов упомянутых концептов в английском языке, что является основой синхронно-диахронного исследования концептосферы “value”.

Ключевые слова: *концепт, оппозиция, корреляция, оценка, семантический компонент, антоним.*

The article deals with the analysis of equipollent correlation of the concepts “cheap” and “expensive”. The semantic components realization of the given concepts has been investigated, which forms the basis for further synchronic and diachronic research of the conceptual system “value”.

Key words: *concept, opposition, correlation, value, semantic component, antonym.*

Сучасна лінгвістична наука базується на принципі антропоцентризму і поставила в центр дослідницької уваги проблему “мова й особистість”, у розв’язанні якої пріоритетним стає пильний інтерес до продуктів мовної діяльності суб’єкта. Мова є однією з форм когнітивної діяльності свідомості, а отримання знань про мову виступає засобом доступу до ментальних процесів, які визначають буття людини і функціонування мови у суспільстві.

Основу розумової діяльності людини складають тісно пов’язані процеси концептуалізації та категоризації світу, які відрізняються своєю метою. Концептуалізація сприяє осмисленню всіх відчуттів та інформації, яку людина отримує в результаті роботи органів чуття, логічної та емоційної оцінки даної роботи. Вона націлена на виділення певних умовно визначених одиниць людського досвіду в їх ідеальному змістовому наповненні (концептів) і цим відрізняється від категоризації, яка має за мету дискретний розгляд значимих ознак та пошук їх подібних рис, що дозволило б встановити системні відносини, які об’єднують одиниці досвіду при їх співставленні з концептом, який прийнятий за основу власне категорії [3, с. 6].

При дослідження процесів концептуалізації прийнято розглядати більш складно організовані інформативні утворення – культурні домінанти, лінгвокультурні концепти, в структурі яких виділяють ціннісну, образну та понятійну сторони і відмічають особливу значимість ціннісної складової (Н. Д. Арутюнова 1993; О. В. Бабаєва 2002; А. Вежбіцька 1999; С. Г. Воркачов 2002; В. І. Карасик 2002; В. В. Колесов 2002; Н. А. Красавський 2001; В. В. Красних 2002; З. Д. Попова, И. А. Стернін 2001; Г. Г. Слишкін 2002; Ю. С. Степанов 1997; В. Н. Телія 1999).

Основною лінгвістичною характеристикою концепту є закріплення за визначеним способом реалізації [2, с. 49]. Концепт включає в себе крім понятійного та ціннісного співвідношення всю комунікативно важливу інформацію: внутрішньосистемну, прагматичну та етимологічну.

Оцінка як мовна категорія, що в основі своєї семантики має аксіологічну константу, з формального боку, виражена за допомогою різнорівневих мовних засобів, зокрема, лексичних, інваріантного значення схвалення/несхвалення дій, процесів, явищ, фактів тощо. Суть та засоби реалізації категорії оцінки представлено в працях Л. М. Аніпкіної (2002), Ю. Д. Апресяна (1995), В. М. Кірілової (1996), Т. А. Космеди (2001), Г. В. Колшанського (1990), О. В. Кочеткової (2004), Н. Є. Кузнецової (2004), М. В. Нікітіна (2000), М. В. Піменової (2000), С. Д. Погорєлової (2002), Ю. С. Старостіної (2007), О. О. Шпякіної (2005).

У лінгвістиці категорія оцінки визначається як позитивна або негативна кваліфікація предмета, думки, як судження мовця, його відношення – схвалення/несхвалення, бажане/небажане, захоплення тощо, як одне з основних складових частин стилістичної конотації [6, с. 12]. У плані змісту оцінку диференціюють на негативну та позитивну, у плані вираження – на імпліцитну та експліцитну. Особливістю оцінки в природній мові є асиметрія між позитивними та негативними знаками “good/bad”. Оцінка “good” може означати як відповідність нормі, так і перевищення її, тоді як оцінка “bad” завжди означає відхилення від норми. За своїм оцінним компонентом слова можуть вступати в антонімічні відношення, зокрема, прикметники матеріальної оцінки: *expensive – cheap*.

Антонімічні групи оцінних прикметників мають низку відмінних особливостей як кількісного, так і якісного характеру. Вони відрізняються: **а)** частотою вживання у тексті; **б)** уживаністю; **в)** рівномірністю розподілення елементів ЛСГ між ядром і периферією та окремими зонами периферії; **г)** числом встановлених синтагматичних зв’язків; **д)** інтенсивністю синтагматичних зв’язків; **е)** особливістю смислової структури слів (однозначність/багатозначність).

Оцінні слова в зоні “плюс” та в зоні “мінус” в багатьох випадках не утворюють антонімічних пар. Це, перш за все, стосується загальної афективної оцінки: *excellent, magnificent, splendid, stunning – terrible, nasty,*

rotten, disgusting. Як правило, рух по шкалі оцінок пов'язаний з наростанням/спадом певної ознаки (див. Рис. 1).

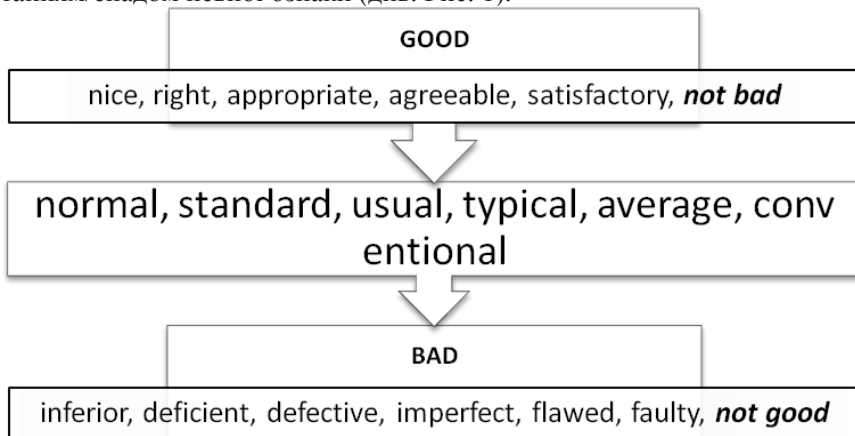

Рис. 1. Градація прикметників оцінки від “good” до “bad”

Метою даної розвідки є порівняння концептів “*cheap*” та “*expensive*” як ціннісних понять англійської культури, які характеризуються набором ознак, що вступають у відносини еквіполентної опозиції. Об’єктом дослідження є англійська картина світу відображена в англomовному дискурсі. Предмет дослідження становлять семантичні особливості англійських лексем *cheap* та *expensive*. Матеріалом для дослідження послугувала вибірка з електронної бази текстів BritishNationalCorpus [9].

Актуальність даної статті зумовлена підвищеним інтересом лінгвістів до вивчення особливостей вербалізації концептуальних сутностей у мові, зокрема до концептосфери “*value*”. Це пов’язано з відображенням в концептах процесів категоризації та концептуалізації дійсності, що є результатом когнітивних процесів.

Комплексний підхід до дослідження концепту “*value*” через одиниці, які його вербалізують, дозволяє у повній мірі реконструювати об’єкти, предмети, явища, цінні для носіїв культури, а також створює передумови для подальшого вивчення проблем взаємодії мови, свідомості та культури. Дане дослідження дозволяє показати специфічне бачення фрагменту ціннісної картини світу.

Понятійна складова концепту “*value*” є набором конститутивних ознак, найбільш важливих смислових домінант, які утворюють зміст досліджуваного поняття. Аналіз понятійного елемента передбачає, зокрема, розгляд словникових дефініцій з метою виявлення домінантних сем та системних відношень всередині концепту [8, с. 6], структура якого, таким

чином, складається з концептуальних ознак, які відтворюють концепт як означений в мові національний образ, ідею, поняття, символ [4, с. 184].

Концепти, як інші мовні одиниці можуть знаходитися у відношенні опозиції. У структурі концепту виокремлюють різноманітні ознаки, а наявність загальних та диференціальних ознак у структурі двох концептів дозволяє розглядати їх як опозицію. За класифікацією, розробленою Ю. Н. Карауловим, нульовій опозиції відповідають конгруентні (з більшою кількістю спільних ознак) концепти. Концепти будуть визнані членами привативної опозиції, якщо об’єм ознак одного з них включає об’єм ознак іншого. Концепти знаходяться у відношенні еквіполентної опозиції, якщо вони рівнозначні і містять як однакові, так і відмінні ознаки. Диз’юнктивна опозиція характеризується відсутністю в концептів спільних ознак [7, с. 94].

Т. В. Булигіна вважає, що опозиція має місце тоді, коли є відношення між двома одиницями, які характеризуються спільною інтегральною ознакою, і для розрізнення яких достатньо однієї розбіжності [1, с. 188]. На думку Л. А. Новікова, опозиція завжди об’єднує два різні предмети, які пов’язані так, що не можливо уявити їх один без одного. Мовознавець виділяє такі типи співвідношень між членами опозиції: тотожність, включення, пересічення, виключення [5, с. 503].

При дослідженні когнітивно-оцінних механізмів сприйняття навколишнього світу саме опозиційні еквіполентні концепти відтворюють найбільш точно уявлення про національну систему цінностей. Опозиція *cheap–expensive* належить до універсальних механізмів вибору між ознаками категорії цінності.

У даній роботі традиційний підхід (Л. М. Васильєв 1990, Ю. М. Караулов 1976, О. М. Мойсеєва 2009, Т. В. Семенова 2010, Д. М. Шмельов 1973) до вивчення семіотичних відносин за допомогою опозицій був дещо трансформований у зв’язку з застосуванням ширшого поняття “кореляція”. Особливість кореляції, як семіологічної залежності двох або більше одиниць мови, полягає в тому, що один з корелятивів володіє відповідною ознакою, яка відсутня в іншого корелята. Відповідно, перший елемент буде маркованим, а другий немаркованим.

Зв’язок складових елементів концептосфери базується на наявності спільного семантичного елементу у всіх його одиниць. Незважаючи на те, що концептосфера гетерогенна і складається зі скількох стратумів, вона, водночас, характеризується єдністю. Єдність концептосфери має в основі кореляції, що пов’язують її конституенти. Семантичні кореляції (синонімічні, конверсивні, гіпонімічні) упорядковують елементи не в мовленні, а в системі мови. Завдяки цим кореляціям компоненти концептосфери пов’язані між собою так, що кожна одиниця займає визначене місце в континуумі поля.

При розгляді концептів “*cheap*” та “*expensive*” на парадигматичному рівні поза контекстами вживання були співставлені визначення даних лексем за тлумачними та синонімічними словниками (Macmillan English Dictionary For Advanced Learners, Longman Dictionary of Contemporary English (on-line), The American Heritage Dictionary, Collins English Dictionary, Merriam-Webster’s Unabridged Dictionary, Oxford Dictionary For Advanced Learners) для визначення загальних та диференційних ознак вищезазначеної концептуальної опозиції (див. Таб. 1).

Таблиця 1
Спільні та диференційні ознаки концептів “*cheap*” та “*expensive*”

Диференційні ознаки концепту “ <i>cheap</i> ”	Спільні ознаки концептів “ <i>cheap</i> ” та “ <i>expensive</i> ”	Диференційні ознаки концепту “ <i>expensive</i> ”
погана якість	оцінка вартості	1. оцінка вигоди
недостойність поваги, нечесність	оцінка блага	
недостатня кількість, дефіцит	оцінка доступності	

Таблиця 1 є підтвердженням того, що досліджувані концепти перебувають у відношеннях еквіполентної опозиції, оскільки в їх структурі наявні як відмінні, так і загальні ознаки: Пор. :

1) оцінка вартості: *Mid-day snacks or meals are **cheap**, a dish of food for £1–£2. Trident was hugely **expensive** – £10 billion at the first assessment alone.*

2) оцінка блага: *Religious societies had begun to become involved in the provision of **cheap** basic education for the children of the poor early in the century. She was wearing a severe school uniform, olive green, from an **expensive** private school.*

3) оцінка доступності: *Public transport is also **cheap**. The meat had been **expensive**.*

На основі тлумачних словників було також здійснено компонентний аналіз лексем *cheap* та *expensive*. Залучення відповідної лексикографічної бази повністю узгоджується із принципами дослідження корпусної лінгвістики та відповідає поставленій меті (див. І. В. Нікіточкіна 2010). У результаті проведеного аналізу було виявлено, що семантичну систему концепту “*cheap*” утворюють 7 компонентів: *inexpensive, low-cost, cut-rate, affordable, two-penny, stingy, inferior*, як і лексичну систему концепту “*expensive*”: *costly, dear, high-priced, pricey, overpriced, valuable, big-ticket*.

Для вивчення шляхів реалізації опозиції концептів у сучасній англійській мові було залучено базу текстів сучасної англійської мови British National Corpus [9], де було зареєстровано 5743 випадки вживання лек-

семи *expensive* та 3817 випадків вживання лексеми *cheap*. На основі проаналізованих випадків вживання кожної з лексем було виявлено домінантні компоненти їх семантичних структур. У семантичній структурі концепту “*cheap*” домінантними є компоненти *low-cost* (у 28 % випадків вживання) та *inexpensive* (23%). Приблизно в однаковій кількості слововживань знаходять прояв компоненти *affordable* (14%), *cut-rate* (12%), *inferior* (12%) та *stingy* (11%) (див. Рис. 2). У більшості випадків лексема “*cheap*” виконує синтаксичну функцію означення в конструкції Adj+N, наприклад:

– *The furniture was also modern and marked by a northern love of cheap glamour – polished brass, smoked glass and white crocheted curtains flirting at the windows.*

– *Cheap, sweet white wine with an overload of sulphur is the main cause of white wine allergy, so trade up to better, drier whites (£3. 50–£4 plus).*

– *With his gloved hands, he pulled open the top drawer and found a stack of white writing paper, of cheap quality, headed with the name of the church, and a box of envelopes.*

– *Their friends in the town halls keep people out of homes and use them to trade and to get cheap votes.*

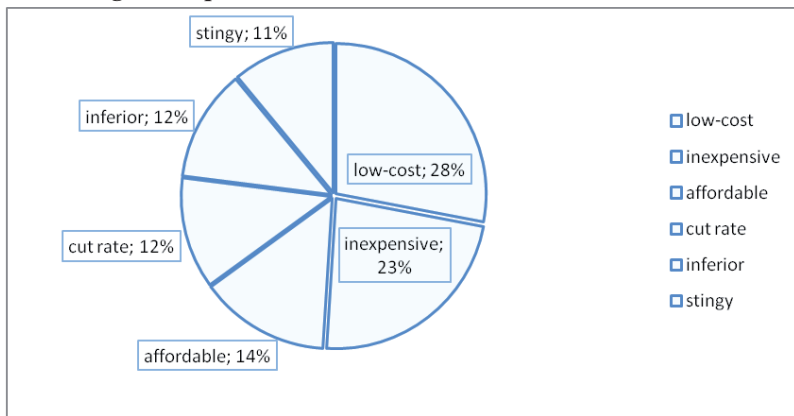

Рис. 2. Реалізація семантичних компонентів концепту “*cheap*” в англійській мові

Домінантними компонентами концепту “*expensive*” є *costly* (37%) та *high-priced* (28%), менш вживаними є компоненти *pricey* (15%) та *overpriced* (10%). Тоді як *valuable* (6%) та *dear* (4%) можна вважати периферійними (див. Рис. 3). В дистрибутивному плані абсолютну більшість складають атрибутивні сполучення, часто з використанням підсилювачів (*very, too, pretty*), наприклад:

o They had hired two massive and attractive, **expensive** houses, and were accompanied by two attractive and expensive lady friends.

o The gift could vary from pigeons, to cereal offerings, to first fruits of the harvest, to very **expensive** sacrifices like a goat, a lamb or a bull.

o TV advertising is too **expensive** for the small, independent retailer.

o The new monthly payment will accommodate not just the backlog but also the new, **expensive** rates.

o York is undeniably pretty and can be pretty **expensive** too if you are not careful.

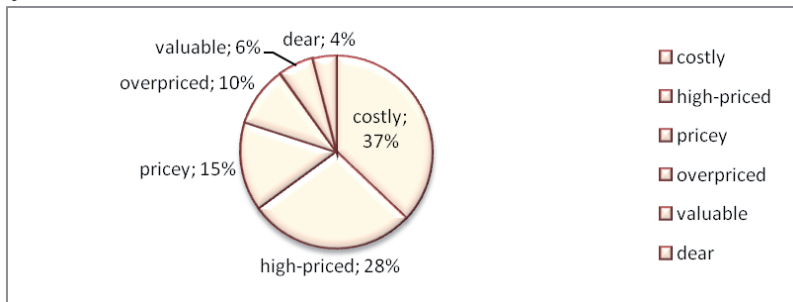

Рис. 3. Реалізація семантичних компонентів концепту “expensive” в англійській мові

Отже, зв'язок концептів “cheap” та “expensive” є опозицією, компоненти якої логічно рівноправні, оскільки не є двома ступенями певної ознаки, ані ствердженням або запереченням ознак. Водночас дані концепти не є еквівалентними, так як у їх структурі було виявлено не тільки спільні, а й диференційні ознаки. Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать про те, що концепти “cheap” та “expensive” являють собою опозиції з еквіполентними відносинами між їх семантичними компонентами.

Прояв оцінки реалізується не лише у ставленні суб'єкта до об'єкта. Він також пов'язаний з авторським прагненням виділити предмет оцінки, звернути на нього увагу співрозмовника, переконати його у чомусь, дізнатися про ставлення адресата до цього предмета тощо. Надалі видається доречним розглянути типи зв'язків між іншими складовими елементами концептосфери “value”, що стало б підґрунтям для всебічного розгляду даного фрагменту англійської картини світу.

Література:

1. Булыгина Т. В. Грамматические оппозиции / Т. В. Булыгина // Исследования по общей теории грамматики. – М. : Наука, 1968. – 292 с.
2. Воркачев С. Г. Концепт счастья: понятийный и образный компоненты / С. Г. Воркачев // Известия РАН. Серия лит-ры и языка. Т. 60, № 6. – 2001. – С. 47-58.
3. Ильинова Е. Ю. Концептуализация вымысла в языковом сознании и тексте: автореф. дисс. на соискание науч. степени док. филол. наук: спец. 10. 02. 19. “Терия языка” / Е. Ю. Ильинова. – Волгоград, 2009. – 41 с.
4. Карасик В. И., Стернин И. А. Антология концептов / В. И. Карасик, И. А. Стернин. – М. : Гнозис, 2007. – 512 с.
5. Новиков Л. А. Антонимия и ее соотношение с другими категориями лексики / Л. А. Новиков // РЯНШ. – 1973. – №4. – С. 5-14.
6. Островська О. М. Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10. 02. 04. “Германські мови” / О. М. Островська. – Львів, 2001. – 24 с.
7. Попова З. Д., Стернин И. А. Лексическая система языка / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1984. – 148 с.
8. Селиверстова Л. П. Лингвокультурный типаж “Звезда Голливуда”: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10. 02. 04. “Германские языки” / Л. П. Селиверстова. – Волгоград, 2007. – 19 с.
9. BNC [Електронний ресурс]: текстова база даних The British National Corpus. – Режим доступу: // <http://www.natcorp.ox.uk/BNC>